

©Alice van der Pas

PRESENTATIE STUDIEDAG 'VAN JE FAMILIE MOET JE HET HEBBEN'

Tekst van een lezing uitgesproken door Alice van der Pas op de studiedag
**'Van je familie moet je het hebben - nieuwe perspectieven in de
jeugdzorg en jeugdstrafrecht'**

van het Amsterdams Centrum voor Kinderstudies op **11 februari 2003** te
Amsterdam. (De eerste spreker was Gale Burford en zijn voordracht was
getiteld: 'Community care and professional care: What helps when?')

Ouders en hun begeleiders - wie is verantwoordelijk voor het kind?

De ondertitel van de lezing van Professor Burford luidt: 'What helps when?'

Daarmee maant hij ons om niet meteen 'hoera!' te roepen bij kennismaking met Family Group Conferencing, ook niet afwijzend 'boe!', maar om in de ruimte tussen 'hoera' en 'boe' steeds weer te vragen: 'Wat werkt wanneer, met wie ñ en wanneer en voor wie misschien niet?'

Echt nieuw is het onderwerp niet, want interventies door familie voor een gezin in nood bestaan even lang als er ouders zijn, en een of ander familieberaad heeft daar waarschijnlijk altijd wel bij gehoord. Dat beroeps-kinderbeschermers ouders begeleiden is van recentere datum, en precies even oud als beroeps-kinderbescherming is de vraag 'wie is verantwoordelijk voor het kind?'

In mijn voordracht ga ik vanuit die vraag eerst in op de relatie beroepskracht-familie, daarna op relatie beroepskracht-ouder.

I - Familie als beschermjas? - de relatie beroepskracht-familie

De titel van dit symposium - 'Van je familie moet je het hebben' – verwijst natuurlijk ook naar het schampere 'Jaja, van je familie moet je het maar hebben!' van iemand die diep teleurgesteld is in familie. Maar toch: wie wordt in nood niet liever geholpen door eigen dan door vreemd – en niet alleen omdat je de vuile was graag binnen houdt, maar ook omdat hulp door familie niet zo inherent diskwalificerend is, maar meer een zaak van 'vandaag help jij mij, en morgen help ik jou, en op zijn tijd hebben we allemaal elkaar nodig'. Daarnaast appelleert het idee van familie als een groot, veilig 'wij' om het individu heen, een soort 'beschermjas' (Tjin A Djie, 2000), aan een basale veiligheidsfantasie die we allemaal kennen. In andere gemeenschappen voldoet familie aan die behoefte, zegt men, dus waarom niet ook hier!

Onze 'welfare society' heeft familie als elementaire veiligheidsvoorziening wat uit het oog verloren, maar de ideeën die ik zojuist noemde gelden nog altijd: hulp van familie is niet diskwalificerend, is een kwestie van quid pro quo, en komt tegemoet aan een veiligheidsfantasie. Kortom, laten we de familie bij hulp betrekken!

Dertig jaar geleden waar er net zulke symposia als vandaag - over gezinstherapie. We vonden toen dat het gezin moest worden betrokken bij hulp aan ouder en kind omdat, stelden we, het gezin deel uitmaakt van het probleem. Een ouder-kindprobleem *is*, zeiden we, een *gezins*probleem. In wat ik lees en hoor over Family Group Conferencing wordt familie *niet* ingeschakeld omdat ze deel zou uitmaken van het probleem, en worden ouder-kindproblemen *niet* beschouwd als 'familieprobleem', maar wordt familie beschouwd als bij uitstek geschikt om op zijn minst mee te denken over de oplossing. In ieder geval gaat een helende werking uit van de interesse van familie.

Toch vraag ik aandacht voor redenen om familie soms *niet* in te schakelen ter oplossing van opvoedingsproblemen – zelfs niet voor overleg daarover. Soortgelijke twijfels worden ook in de betreffende literatuur genoemd, maar men is er naar mijn smaak te snel mee klaar. Riet Portengen (2002), bijvoorbeeld, besteedt er nog geen vijf pagina's aan. Ik noem daarom drie 'familie-valkuilen': te kort schietende familie, 'vastgeroeste' familie, en de andere agenda van families in een wij-cultuur.

Te kort schietende familie

De antropologe Sarah Hrdy schrijft in 'Mother nature' (2000) dat menselijk ouderschap via de evolutie erop is ingesteld dat moeders en vaders mogen rekenen op hulp van zogenaamde 'allo-ouders': informele hulpouders, zoals ooms en tantes, grootmoeders, burens en vrienden, en geïstitutionaliseerde, zoals vroedvrouw, dokter, en de onderwijzer. Onze voorouders beseften terdege dat een kind grootbrengen niet mogelijk is zonder sociaal netwerk. 'Voorals moeders hebben altijd als vanzelfsprekend op hulp en bijstand van anderen mogen rekenen' (Hrdy, 2000, p.116), onder anderen omdat niet elke moeder Ën in staat is om kinderen groot te brengen, Ën daar plezier in heeft. 'Moeders hebben [ook] gewerkt zo lang als onze soort bestaat, en zijn afhankelijk geweest van anderen om hun kinderen groot te brengen' (ib. p.X). Anders gezegd: werkende moeders en kinderopvang door familie waren er altijd en in alle culturen, en het systeem van allo-ouders is geen uiting van nostalgie naar nabuurschap, heeft niets te maken met ethische verplichtingen of transgenerationale loyaliteit, maar betreft een overlevingsmechanisme van de menselijke soort. De centrale idee daarvan was en is: in ons aller belang hebben ouders recht op stut en steun, en op solidariteit met hun inspanning. Van daaruit is het maar een kleine sprong naar de veronderstelling dat ouder-kindproblemen ontstaan als er knopen of scheuren zijn in het sociaal netwerk. Oftewel: wat wij 'pedagogische onmacht' noemen, hoe die zich ook manifesteert, verwijst naar een netwerkprobleem in die zin dat dit onvoldoende hand- en spandiensten levert. De familie is, bijvoorbeeld, zelf overbelast, of zelf slecht toegerust voor het leven, of heeft een zodanig lage organisatiegraad dat ze nauwelijks 'familie' mag heten.

De hand- en spandiensten van een netwerk zijn namelijk niet zomaar een omgevingsfactor. Ouders met een solide sociaal netwerk beschikken permanent over gratis kinderopvang, om maar eens iets te noemen. Ouders zonder netwerk zijn kwetsbaar voor ziekte en welke tegenslag ook, en bijna per definitie risico-ouders.

Reden te meer dus om ook vermoeide, uitgeputte en verdwaalde familie te activeren. En, zoals een ervaren FGC-er zei: 'Als je gaat zoeken vind je altijd meer dan gedacht'. Maar: de familie die je dan vindt heeft mogelijk eerst zelf

nog heel wat hulp nodig om zich als netwerk te organiseren en alvorens men energie vrij kan maken temidden van eigen sores.

Vastgeroeste familie

Behalve vermoeide en verdwaalde families, zijn er vastgeroeste families. Voor alle duidelijkheid: FGC gaat over de gezinnen van herkomst van ouders, de opa's en oma's, ooms en tantes van het kind over wie de hulpverlening zich buigt, en niet primair over de 'actuele' gezinnen die systeemtherapeuten meestal zien: ouders en hun kinderen.

Er zijn belangrijke verschillen tussen actuele gezinnen en vroegere gezinnen. In een actueel gezin zorgt het dagelijkse verkeer van de gezinsleden voor een onafgebroken 'dialoog' over ieders behoeften en wensen. Zowel opvoedvaardigheden van de ouders als de autonomie van kinderen ontwikkelen zich namelijk via een niet-aflatend loven en bieden, zeuren en zaniken, sjacheren en compromissen sluiten, kortom via kleine conflicten en grote ruzies. Die 'ruis in huis' bewerkstelligt de continue kleine verschuivingen die een gezond gezin kenmerken. Kinderen zetten bovendien met hun onontkoombare groei nu en dan ook nog eens de totale gezinsstructuur op zijn kop. 'Faseovergangen' noemen we die grote verschuivingen. Ze heten moeilijk te zijn voor ouders; in feite zijn het geschenken uit de hemel, want een faseovergang dwingt ouder en kind, en hun relaties, tot verandering. Nolens volens wordt er gegroeid. Zo niet, dan ontstaan gezinsproblemen, en in het ergste geval een, wat ik noem, vastgeroest gezin.

Bij Family Group Conferencing hebben we het per definitie over de vroegere gezinnen. Daar is geen dagelijkse dialoog meer, en faseovergangen zijn niet aan de orde. De familie functioneert waarschijnlijk in grote lijnen zoals het vroegere gezin, en bij een familie die nu disfunctioneert moeten we er rekening mee houden dat het vroeger een vastgeroest gezin was.

Vastgeroeste interactie in het vroegere gezin hoeft niet de oorzaak te zijn van de ouder-kindproblematiek in het actuele gezin, maar heeft het zin die familie bij hulp te betrekken? Ik zou de oplossing zoeken bij reguliere hulpverlening. En lijkt het probleem van nu wél met problemen in een vroeger gezin in verband te staan, dan is wellicht de optimale oplossing om afscheid te nemen van dat gezin. 'Breken met je familie' heet dat, en in bepaalde therapeutische scholen is het taboe, omdat het regelrecht tot intergenerationele overdracht van pathologie zou leiden. We mogen twifelen aan die hypothese nu steeds duidelijker wordt, zoals Michael Rutter (2002a, 2002b) onlangs constateerde, dat niet alleen 'nature' en 'nurture' een rol spelen in de ontwikkeling van een individu, maar dat misschien wel de hoofdrol toekomt aan het lot: aan stom geluk en rotte pech, toeval en coïncidenties.

Afscheid nemen van het ideaal van 'familie' kan een heel gezonde manier zijn om los te komen uit een knellende familiale omhelzing, en de kans om 'geluk' een kans te geven, maar velen blijven taai proberen om taai patronen alsnog, en al is het maar een klein beetje, om te buigen. Ook menige hulpverlener vindt dat het moet kunnen. Het fenomeen 'familie' is echter niet altijd zo onschuldig als we graag geloven.

Wij-culturen en de andere agenda

We spreken vandaag niet alleen over geboren en getogen Hollandse ouders, maar ook over ouders met een migratieachtergrond, en dat roept specifieke vraagtekens op.

In discussies over migranten-ouders valt vaak de term 'wij-cultuur' als verklaring voor het belang dat zij hechten aan familie-eer en aan gezag. Hollandse ouders, daarentegen, heten gericht te zijn op het aankweken van eigenstandigheid, een grote mond en nog zo wat vaderlandse deugden.

Dit praten over wij-cultuur versus ik-cultuur verdoezelt licht dat Elk individu, overal, voor overleven en welzijn zich invoegt in een lokaal geldend patroon van wij-ik-verhoudingen. Het verdoezelt ook dat er in Elke gemeenschap niet-ideale situaties voorkomen, en individuen of gezinnen die afwijken van de norm. Misschien kregen ze het benauwd in de beschermjas van het 'wij', of zijn ze gewoon onaangepast. Het lijkt daarom niet verstandig om bij elk gemigreerd gezin aan te nemen dat het 'wij' van de familie voor de ouders puur-positieve associaties heeft, of dat termen als 'functioneel' en 'dysfunctioneel' niet van toepassing zouden zijn. Terughoudendheid daarmee is altijd prudent, maar kan ook onprofessioneel worden. Waarom is het besluit van familieoverleg in Somaliÿ per se een goed besluit voor een Somaliÿr in Schiedam? De overwegingen achter dat besluit hebben misschien meer met wij-belangen te maken, zoals eer van familie in Somaliÿ, dan met de belangen van dit kind en deze ouders in Schiedam. Op de lange termijn komt respect voor de belangen van het collectief natuurlijk het individu ten goede, maar toch mogen we niet nalaten om ook prioriteiten van een collectief kritisch te bevragen ñ misschien zelfs beleefd terzijde te schuiven.

Ik houd, bijvoorbeeld, mijn hart vast bij het volgende voorbeeld uit een tekst van Tjin A Djie (2000, p.13).

'Een Afrikaanse maatschappelijk werker [...] vertelde: "Ik had drie Somalische kinderen bij een oom in Groningen geplaatst. Deze kon helaas niet langer voor de kinderen zorgen. De drie families die ik in Nederland bereid heb gevonden om ze op te nemen, willen geen van drieën alle drie de kinderen. De ene wil er twee, de anderen één, maximaal twee. Ik heb mijn hoofd gebroken over welke twee kinderen je bij elkaar moest houden, totdat een van de familieleden zei: "dat is niet zo'n probleem, je moet onze grootvader in Nairobi bellen". Zo gezegd, zo gedaan en grootvader bepaalde dat het gezin in Dordrecht dat één kind wilde er twee zou krijgen, dat de familie in Amsterdam er geen kreeg want die had een groot probleem, en dat de derde, die in Nijmegen woonde, er één zou opnemen. Zo gebeurde het en niemand in de familie heeft daarover geruzied of gesteggeld." De maatschappelijk werker was echter het meest verbaasd dat hij er zelf niet opgekomen was. Zijn vroegere cultuureigen hulpverleningsstrategieën waren ondergesneeuwd geraakt door westerse hulpverlenings-ideeën'.

Naar mijn inschatting gaat deze Afrikaans-Nederlandse hulpverlener te ver mee met besluitvorming in Nairobi. Is het altijd en per se beledigend om de visie van grootvader aldaar af te wegen tegen die van de familie hier, en tegen de visie van een instelling? Zeker heeft Tjin A Djie gelijk dat Westerse hulpverleners gezagsstructuren van niet-Westerse families altijd en systematisch in kaart moeten brengen, en informele gezaghebbers waar ook ter wereld raadplegen. Maar, voeg ik dan toe, nooit met totale abdicatie van eigen verantwoordelijkheid. Het toedelen van kinderen in Nederland kan niet geheel en al worden geregeld in Nairobi, hoe 'fout', om niet te zeggen koloniaal, dat ook klinkt, en hoezeer het misschien wringt met de basisfilosofie van FGC en van intercultureel werk.

Bij het volgende voorbeeld voel ik me meer op mijn gemak. Weer neemt een familieoudste in het land van herkomst een besluit, maar op instigatie van de hulpverleenster gaat de familie in Nederland niet zomaar daarin mee. De voogd dwingt die familie om eigen prioriteiten te stellen. Het zijn andere dan de agenda van de groot-familie voorschrijft, en zo vervult de familie in Nederland een eigen rol in de besluitvorming.

'Kamil is 13 en woont al 3 jaar bij zijn grote broer van 28. Eerst had die ook nog een vrouw en kind, maar die zijn een half jaar geleden weggelopen. Kamil heeft ernstige gedragsproblemen en is onhanteerbaar thuis en op school. Andere familie in Nederland bemoeit zich er ook mee. Zo gaat Kamil in de schoolvakanties vaak naar een tante. Maar moeder, die regelmatig vanuit het land van herkomst belt, heeft besloten dat Kamil bij zijn grote broer moet blijven. Kennelijk heeft moeder een belangrijke positie in de familie en luistert men naar haar, ook al zit ze op afstand en heeft ze geen idee van wat zich hier afspeelt en hoe de samenleving hier werkt. Grote broer laveert tussen wanhoop, loyaliteit en genegenheid voor Kamil en stelt dus geen grenzen. Hij vlucht in zijn werk en laat Kamil alleen thuis komen.

De voogd probeert een familieberaad bijeen te roepen, maar op de een of andere manier lukt dat almaar niet. Ook lukt het haar niet om contact te krijgen met Kamil's moeder. Kennelijk wil de familie niet in aanwezigheid van de voogd over de problemen spreken, en is direct contact opnemen met moeder al helemaal een brug te ver.

Als Kamil wordt opgepakt vanwege een winkeldiefstal gebeurt er wel wat. De in Nederland wonende familie overlegt met elkaar en stelt aan de voogd voor dat Kamil voortaan bij zijn tante gaat wonen. De voogd vindt dat een goed idee, maar vraagt zich af of moeder vanuit het thuisland wel haar goedkeuring heeft gegeven en of grote broer nu niet als de mislukkeling van de familie wordt beschouwd. Als Kamil een paar weken bij tante woont komt het antwoord: tante zegt dat Kamil weer bij zijn broer gaat wonen. Moeder gaat namelijk niet akkoord en heeft de familie in Nederland onder druk gezet. 'Terug bij af' lijkt het, maar de voogd dwingt de familie opnieuw in beraad te gaan. [...] Kamil blijft voorlopig bij zijn tante en maakt het goed' (Huibregtsen, 2001, p. 143).

'Twee jaar nadien is hij nog steeds bij tante' (Huibregtsen, 2003, persoonlijke mededeling).

In het eerste voorbeeld werd een grootvader geraadpleegd met voorbijgaan aan de eigen ouders van de kinderen en aan de familie in Nederland, en schikte de maatschappelijk werker zich naar grootvaders besluit; in het voorbeeld van Kamil wordt de moeder geraadpleegd, maar volgt men haar raad niet op. Toch staat deze hulpverlener, zoals bij FGC gebruikelijk, meer *naast* de familie dan *tegenover* hen, en respecteert zij nadrukkelijk de familie-hiërarchie. Zij blijft echter zitten op haar stoel van een bij Nederlandse wet gevolmachtigde voogdes, en zij beschouwt haar gezag als bovengeschiedt aan dat van de familieoudste.

De vraag wie verantwoordelijk is voor het kind: familie of hulpverlener, ligt bij migrantengezinnen misschien niet wezenlijk anders dan bij gezinnen van

Hollandse origine. Zodra bescherming van een kind in het geding is, Nederlands of Nepalees, en zolang ouders en familie de situatie niet aankunnen, dan wel een agenda hebben die aan andere belangen prioriteit geeft dan aan die van het kind, moet de Nederlandse hulpverlener op zijn Nederlands optreden.

Dat we het vandaag over FGC hebben zegt trouwens niet alleen iets over hulpverlening, maar ook over het fenomeen 'familie'. Dat is, nogmaals, niet zo onschuldig als we zouden willen, en misschien moeten we zelfs erkennen dat families, wáár ook, slechts tot op zeker hoogte zich verantwoordelijk voelen voor het individuele kind in hun midden.

II – Verantwoordelijk en verantwoordelijk - De relatie beroepskracht-ouder

Of er familie bij hulpverlening wordt betrokken of niet, altijd is er de vraag naar de respectievelijke verantwoordelijkheden van ouders en van hun begeleiders. Ik ga eerst kort in op het standaard-struikelblok in discussies daarover, te weten de term 'het belang van het kind'.

Het belang van het kind

Over 'het belang van het kind' zijn we het in wezen allemaal eens: dat belang staat bovenaan. Maar deze meest gebruikte en *misbruikte* vijf woorden in de hulpverlening doen mij altijd terugdenken aan de vele malen dat ik – nadat op verzoek van hogerhand een kind was onderzocht op onze RIAGG – aan ouders uitlegde hoe grillig de verdere besluitvorming kon lopen. Ons advies betrof altijd de psychische toestand van het kind, en was die goed, legde ik uit, dan kon Raad of Kinderrechter concluderen: 'Ze moet blijven waar ze is, want we mogen dit mooie evenwicht niet in de waagschaal stellen.' Maar evengoed konden Raad of Rechter beslissen: 'Dit kind kunnen we gerust overplaatsen want ze kan kennelijk tegen een stootje.' Hetzelfde bij een kind dat het *niet* goed maakte. Weer konden de besluitvormende machten zeggen: 'Laten zitten dat kind, want overplaatsen zou een te groot risico zijn', en evengoed: 'Snel overplaatsen dit kind, want ze zit kennelijk niet goed daar'. Allemaal gedacht vanuit het belang van het kind - en dus hangen kindbescherming en pleegzorg aan elkaar van betwistbare besluiten op dit punt, en wordt het belang van het kind zelden verwezenlijkt zoals ontwikkelingstheorie, hechtingstheorie of contextuele theorie het voorschrijven. Het blijft behelpen met het belang van het kind.

Er is nog een ding waarover iedereen het eens is: dat ruzie maken over, bij, met, om kinderen nooit het belang van het kind dient, en toch wordt er heel wat geruzied over, bij, met en om kinderen tussen ouders en hulpverleners, en wel over hun respectievelijke verantwoordelijkheden. Een antwoord is alleen te vinden door verder door te denken van het woord 'verantwoordelijk' – het laatste deel van mijn voordracht.

'Verantwoordelijk voor het kind'

Als u een stapel dossiers zou doorbladeren, liefst met een paar van die dikke kindbeschermingsdossiers erbij, dan zou u stevast worden getroffen door de volgende vijf zaken.

- *De eentonigheid èn veelvormigheid van het ouderlijk tekortschieten.*

Ik bedoel dat het in zekere zin allemaal oud nieuws is wat er in die dossiers staat, terwijl je je tegelijk verbaast over de vele soorten en gradaties van verwaarlozing en mishandeling. 'Hoe verzinnen ze het', denk je.

- *Het hoopvolle begin.*

Als u de moeite neemt in zo'n dik, rommelig dossier al de verspreide gegevens te her-orderen tot de ouderschapsgeschiedenis van deze vader en moeder – vindt u bijna altijd een invoelbaar verhaal van ooit hoopvol begonnen ouderschap, dat vervolgens door omstandigheden, geleidelijk en schijnbaar onherroepelijk, de mist in ging. Tot die omstandigheden behoort altijd het ontbreken of wegvallen van een sociaal netwerk.

- *Hulp is pas beschikbaar als 'men' vindt dat er met het kind iets loos is.*

niet wanneer de ouder vindt dat er met het kind iets loos is, en ook niet wanneer de ouder hulp vraagt voor zichzelf. 'Hij luistert niet, dokter', zegt moeder op het consultatiebureau. 'Geef u hem maar wat meer aandacht,' zegt dokter. Pas als dokter ook zelf iets aan het kind opmerkt, wordt moeders klacht gehoord. Idem bij zogenaamde multi-probleemgezinnen: niet omdat die zoveel problemen hebben gaan we erheen, maar alleen als de kinderen in onze ogen disfunctioneren.

- *De optocht van hulpverleners.*

Zelden is de intaker ook onderzoeker, brengt hij zelf advies uit, en is hij ook behandelaar. Gewoonlijk wordt elk van die taken door een ander verricht, en wordt er vier of méér keer kennis gemaakt. Zelden zijn er minder dan drie gezinsvoogden per OTS. Niemand beseft dat bij de zoveelste hulpverlener ook de interesse, de inzet en de fiducia van de ouders nog maar één-zoveelste zijn van toen ze zich aanmeldden.

- Ten vijfde en tenslotte: *de ouders blijven door het hele dossier heen dezelfde.* Zij waren er voordat het dossier werd geopend, en jaren nadat het wordt gesloten zijn ze er nog steeds.

Ouders doen verschrikkelijke dingen, of zijn grof in hun nalatigheid, maar hun betrokkenheid op het kind is bijna altijd duurzamer dan die van hulpverleners - niet per se verstandiger, niet competenter en ook niet liefdevoller, maar trouwer. Wij kunnen ons o-zo verantwoordelijk voelen voor 'het belang van het kind', maar ook de warmste kindertherapeut of de meest bevlogen gezinsvoogd heeft vaste werktijden, is 's-nachts en in het weekeinde niet bereikbaar, en verandert vroeg of laat van baan. Hun contract is opzegbaar. De zwaarte van hun taak en hun kwalificaties zijn ge-matched. Er is teamoverleg, en altijd wel iemand bij wie ze terecht kunnen voor goede raad. En wordt het allemaal echt te veel, dan zijn er de ziektewet, de WAO, en voor de instelling de mogelijkheid van een wachtlijst. Mede daarom houden wij, hulpverleners, het vol en kunnen we denken dat wij meer 'verantwoordelijk' zijn dan ouders.

Ouders houden het niet vol of schieten tekort mede omdat zij *geen* vaste werktijden hebben, *wel* in nacht en in weekeinde bereikbaar zijn, vaak niet gekwalificeerd zijn voor de zwaarte van hun taak, geen mogelijkheid hebben tot overleg, en omdat ze *niet* van kind veranderen.

Dit is geen verwijt aan hulpverleners, maar een aanloop naar verduidelijking van het meest wezenlijke verschil tussen de verantwoordelijkheid van hulpverleners en die van ouders. Dat verschil ligt niet besloten in de duur van hun betrokken zijn, en ook niet in het meer of minder contractuele. Het meest wezenlijke verschil is - en we kunnen het alleen postuleren, niet bewijzen - dat het bij het verantwoordelijk zijn van ouders niet gaat om wat we noemen 'verantwoordelijkheden', maar om een in wezen ethisch besef van verantwoordelijk-zijn voor een kind - wàt dat verantwoordelijk-zijn ook moge inhouden en wàt voor kind het ook is of wordt - en dit tot het einde van je dagen. Bij dit postulaat (Van der Pas, 1996, 2003) hoort dat ook de ouder die een ramp maakt van het opvoeden dat besef van verantwoordelijk-zijn heeft. In feite zijn het besef van verantwoordelijk-zijn van ouder en de verantwoordelijkheden van hulpverleners dus ook niet vergelijkbaar. Ze zijn van een totaal andere orde.

Als u de stapel dossiers nog eens bekijkt, en nu vanuit de veronderstelling dat ouders mensen zijn met een besef van verantwoordelijk-zijn voor hun kind, wordt u getroffen door èn de tragiek èn de heroïek van de geschiedenissen die erin staan uitgespeld, en door de vasthoudendheid waarmee ouders doorgaan, hoe belabberd ook, waar hulpverleners het opgeven. Ook de moeder die verwaarloost is op haar manier een vechtjas. Al lijkt het nergens op wat ze doet en al is het minimaal, ze gaat wel door op haar niksige manier. U wordt getroffen door de eenzaamheid van het jarenlang worstelen met eigen onmacht of wangedrag - terwijl hulpverleners komen en gaan, al intakend, onderzoekend, begeleidend, adviserend, verwijzend, rapporterend, en dan het dossier sluitend - waarna de ouder weer verder gaat.

De verantwoordelijkheid van hulpverleners, om bijvoorbeeld een kind uit huis te plaatsen, botst niet met die van ouders zolang uithuisplaatsing gebeurt vanuit solidariteit met het eigen besef van verantwoordelijk-zijn van ouders. Op de vraag van Burford 'what helps when?' is mijn antwoord dan ook (A) dat het vooral probleemouders altijd helpt om te merken dat hun besef van verantwoordelijk-zijn ten aanzien van het kind wordt onderkend, en (B) dat het kinderbeschermers altijd helpt om te weten dat ze altijd mogen rekenen op een basaal besef van verantwoordelijk-zijn van ouders.

Literatuur

- Hrdy, S.B. (2000). *Mother nature*. London: Vintage
- Huibregtsen, I. (2001). Familie-netwerk. *Ouderschap & Ouderbegeleiding* 4,2: 143-144.
- Pas, A. van der (1996). *Naar een psychologie van ouderschap*
- *Handboek Methodische Ouderbegeleiding 2*. Rotterdam: Ad. Donker.
- Pas, A. van der (2003). *A serious case of neglect: the parental experience of child rearing*.
- *Outline for a psychological theory of parenting*. Delft: Eburon. (in press)
- Portengen, R. (2002). *Dichter bij huis. Netwerkleegzorg in Nederland*. Utrecht: NIZW.
- Rutter, M. (2002a). Nature, nurture and development: from evangelism through science toward policy and practice. *Child Development* 73,1: 1-21.
- Rutter, M. (2002b). The interplay of nature, nurture, and developmental influences. The challenge ahead for mental health. *Archives of General Psychiatry* 59: 996-1000.
- Tjin A Dje, K. (2000). *Ouderschap in een Wij-systeem*. Rotterdam: Interdisciplinair Netwerk Ouderbegeleiding.